

Com s'informen i què pensen els catalans sobre el conflicte d'Euskadi¹

Petxo Idoyaga / Enric Xicoy

La presència del conflicte basc en els mitjans de comunicació de Catalunya és, sens dubte, molt important. Es tracta d'un assumpte sobre el qual els mitjans de comunicació estan realitzant un seguiment amb tres marcades característiques: la primera, molt habitual, que són molts els dies en què es difonen notícies sobre el conflicte basc; la segona, que el tractament informatiu és bastant extens i almenys, en certa manera, força profund, que és bastant ampli el temps d'antena o l'espai de premsa dedicat al tema i que constitueix objecte de nombrosos editorials, tribunes d'opinió, tertúlies o debats; la tercera, que les dues característiques anteriors s'estan mantenint des de ja fa molt de temps.

Podem dir que es tracta d'un dels assumptes públics més tematitzats, en el sentit que aquest concepte fa referència a l'acció periodística de seleccionar «els grans temes sobre els quals concentrar l'atenció pública i mobilitzar-la cap a la presa de posicions» (Rositi 1981: 110-111) o de «comptar amb criteris argumentals i instrumentals i pràctics, per decidir que un determinat tema ha d'ocupar un lloc destacat en «l'agenda política» d'una comunitat nacional» (Marletti, 1985: 25).

Si prenem, per exemple, el diari La Vanguardia entre setembre de 1998 i maig de 2000², veurem que va ser la principal notícia de portada un 20,7% de les vegades (i que va aparèixer en portada un 39% d'ocasions) i va ser objecte d'algun editorial un 26,4% dels cops. Encara que alguns elements de la pròpia vida política catalana van tenir, en aquest mateix període, un tractament més intens, és evident l'alt nivell de freqüència i rellevància³ periodística sobre el conflicte basc.

Petxo Idoyaga, Catedràtic del Departament de Comunicació Audiovisual i Publicitat de la Universidad del País Vasco

Enric Xicoy, Professor del Departament de Periodisme de la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna, URL. (Amb l'ajut d'una beca CIRIT)

Precisament perquè en aquest període, a Catalunya, hi va haver eleccions autonòmiques, i també perquè el diari no va creure convenient publicar certes informacions que no implicaven tant la ciutadania catalana, resulta que l'agenda sobre el conflicte basc està molt més carregada en els mitjans de comunicació de la resta de l'Estat. En el mateix període, va ser notícia de portada un 51,72% a l'ABC, un 73,6% a El País i un 75% a El Mundo, i va ocupar editorials d'aquests diaris un 40,22%, 33,3% i 25% de vegades respectivament. En el cas dels mitjans de comunicació bascos, la presència és molt propera al 100% i, a més, es tradueix gairebé sempre en vàries notícies de portada dels diaris o dels informatius de ràdio i televisió.

Sobre aquesta realitat o oferta periodística de fons, plantejarem, en primer lloc, algunes reflexions en relació amb quines són, a Catalunya, les pautes d'ús i de consum de la informació sobre el conflicte basc, quines són les opinions que es tenen sobre com relaten i representen els mitjans aquest conflicte i com creuen que s'hauria de tractar. A més, exposarem i valorarem l'opinió existent a Catalunya sobre alguns dels aspectes i actors més notables de tot allò que envolta el conflicte en qüestió. En alguns moments d'aquestes reflexions, introduïrem algunes comparacions amb l'opinió pública a Euskadi i a la resta de l'Estat espanyol.

Consum i ús informatiu dels mitjans de comunicació

Les pautes de comportament dels lectors i del públic català per adquirir informació indiquen que el «mitjà amb què s'informen habitualment» és, en primer lloc, la televisió (63%), seguit a molta distància per la premsa (22%) i encara més lluny per la ràdio (13%). Quan es tracta, específicament, d'informar-se sobre el conflicte basc, els percentatges pràcticament no varien. Cal destacar, únicament, que puja, en el cas de la ràdio, del 13% esmentat a un 19% degut, segurament, a la recerca d'informació immediata quan hi ha notícies imprevistes relacionades amb

ETA (atemptats, detencions, etc.). Aquest augment d'audiència radiofònica es produeix en detriment de la proporció d'ús de la televisió –que baixa del 63% al 59%– i de premsa –del 22% al 20%–.

En tot cas, el fet que s'hauria de subratllar és que la televisió constitueix el mitjà d'informació prioritari dels catalans i que aquesta realitat es manté en allò que fa referència a l'atenció a la informació sobre el conflicte basc. Aquesta conclusió es reforça si es té en compte que mentre un 28% de les persones entrevistades a Catalunya responen que mai no utilitzen la premsa i un 37% que mai no utilitzen la ràdio amb aquesta finalitat, només el 2% mantenen aquesta afirmació en el cas de la televisió.

Aquestes pautes de consum de la informació són semblants a les que es donen a la resta de l'Estat. Però són molt diferents si es comparen amb Euskadi, on els percentatges en el consum de la televisió i de la premsa (com a primer mitjà utilitzat amb aquesta finalitat informativa) són pràcticament idèntics: 39% televisió i 38% premsa; el consum de la ràdio com a primer mitjà baixa al 22%. A més, només un 9% de les persones entrevistades a Euskadi manifesta que mai no utilitza la premsa per informar-se del conflicte.

Pel que fa als mitjans de difusió concrets utilitzats per informar-se sobre notícies del País Basc, les preferències del públic català es recullen en el quadre següent:

Mitjà	Capçalera/Emissora	%	Mitjà	Capçalera/Emissora	%
Ràdio	Catalunya Ràdio	16	Premsa	TVE1	20
	SER	10		TVE2	2
	Ràdio	18		Canal +	1
	Onda cero	7		Altres	1
	Cope	7		Cap	2
	Altres	16		La Vanguardia	31
	Cap	37		El Periódico de Catalunya	24
	Televisió			El País	6
TV3	30	El Mundo	2		
Tele5	21	Altres	7		
Antena3	21	Cap	28		

Com ja hem destacat, contrasta el notable percentatge de casos en què no s'utilitza mai ni la ràdio ni la premsa per a aquesta finalitat informativa, amb la inexistència gairebé de situacions en què passa això pel que fa a la televisió. Així mateix, s'ha de subratllar que mentre en el cas de la premsa l'hegemonia dels mitjans editats per empreses catalanes resulta incontestable, en el cas de la ràdio i la televisió, encara que existeixi una preferència per les emissores públiques catalanes, es produeix una major distribució d'influències amb empreses exteriors a Catalunya i, en moltes ocasions, amb emissores difoses des de l'exterior de Catalunya.

Podem afinar aquesta imatge amb les dades del quadre següent: (pàgina 69)

El perfil d'ús d'emissores de ràdio i televisió que donen els lectors de La Vanguardia concorda amb el perfil-tipus que es donava per al conjunt de Catalunya. El mateix passa quan analitzem l'ús que fa de la premsa l'audiència de Catalunya Ràdio i TV3. Aquest perfil-tipus es modifica d'una manera molt clara, sobretot pel que fa al consum d'emissores de televisió per part del públic de Catalunya Ràdio, i d'emissores de ràdio pel de TV3 (sempre dins d'aquesta funció d'informar-se sobre el País Basc). Davant del 16% d'audiència que tenia, en general, Catalunya Ràdio, és un 28% del públic de

Audiència/Lectors de...	Radio utilitzada (%)	Televisió utilitzada (%)	Periòdic utilitzat (%)
Catalunya Ràdio		TV3 (54%) Tele 5 (19%) Antena 3 (15%) Cap (0%)	La Vanguardia (30%) El Periódico de C. (22%) El País (5%) Cap (22%)
TV3	Catalunya Ràdio (28%) SER (10%) Onda Cero (10%) Cap (31%)		La Vanguardia (31%) El Periódico de C. (23%) El País (6%) Cap (25%)
La Vanguardia	Catalunya Ràdio (16%) Ràdio 1 (9%) SER (8%) Cap (36%)	TV3 (32%) Antena 3 (22%) TVE 1 (20%) Cap (0%)	

TV3 qui l'escull. I davant del 30% que tenia TV3, és la primera emissora informativa per a un 54% d'oients de Catalunya Ràdio. Per tant, és interessant veure que tan sols una quarta part del públic de TV3 s'informa, també, mitjançant Catalunya Ràdio, i que només la meitat d'oients d'aquesta emissora ho fan, amb la televisió, a través de TV3.

La credibilitat de la informació periodística

Un tema d'indubtable interès és la credibilitat que tenen els mitjans. El major o menor grau d'aquesta credibilitat sembla ser un dels factors que determinarà la seva pròpia influència en l'opinió pública.

En l'enquesta s'introdueix la pregunta de si consideraven positiu, negatiu o neutre per a «comprendre el conflicte basc» la manera com informen tant el seu diari o emissora, com la premsa, ràdio i televisió en general. L'opinió sobre la manera com informa el propi diari o la pròpia emissora de ràdio o de televisió, resulta positiva. I encara que baixin una mica els percentatges de credibilitat, segueixen dominant els positius sobre els negatius quan la pregunta es realitza sobre els mitjans en general. Existeix, pel que fa a aquest aspecte, una diferència destacada amb la credibilitat que es té des d'Euskadi del paper dels mitjans, com es pot veure en el quadre següent:(pàgina 70)

Les dades d'Euskadi reflecteixen que l'opinió pública basca es nodreix i es recolza, molt més que la catalana, en

altres fonts de referència diferents als mitjans. La credibilitat d'aquests és menor a Catalunya que en el conjunt d'Espanya (28% de valoració positiva per a la premsa, 30% per a la ràdio i 41% per a la televisió), encara que resulta més semblant a l'espanyola que a la basca.

De tota manera, el quadre que s'acaba de presentar exigeix subratllar, en el cas català (quelcom semblant passa en el cas espanyol), una conclusió encara més important: només 1 de cada 4 persones, en el cas de la premsa diària i de les emissores de ràdio, i només 1 de cada 3, en el de la televisió, consideren que l'activitat informativa d'aquests mitjans és positiva per «comprendre el conflicte basc». Malgrat això, si haguéssim de definir el primer objectiu del periodisme davant situacions de conflicte, aquest seria, sense dubte, ajudar a comprendre'l.

Aquest fet hauria de portar a una reflexió seriosa en el si del periodisme a tot Espanya. La posició de les persones entrevistades està vinculada, particularment, a una demanda de major imparcialitat en el tractament informatiu «sobre els partits nacionalistes bascos i sobre la resta» i, fins i tot, en el tractament que es fa «sobre el Govern i sobre ETA», com es manifesta en els percentatges altíssims d'acords –per sobre del 89% i 82% respectivament– que aquestes dues propostes reben entre els enquestats.

Malgrat tot, un 60% dels catalans (67% a Espanya) no sembla trobar, en aquest fet, una contradicció respecte del

Per comprendre el conflicte, la manera d'informar de...,	A Catalunya		A Euskadi	
		%		%
Premsa diària	Positiva	22	Positiva	14
	Negativa	21	Negativa	38
	Neutra	26	Neutra	19
	NS/NC	31	NS/NC	30
Emissores de ràdio	Positiva	25	Positiva	13
	Negativa	11	Negativa	29
	Neutra	22	Neutra	15
	NS/NC	42	NS/NC	43
Canals de televisió	Positiva	35	Positiva	16
	Negativa	24	Negativa	44
	Neutra	29	Neutra	20
	NS/NC	11	NS/NC	20

fet de «col·laborar amb la política informativa del Govern espanyol» respecte a la violència i un 50% (62% a Espanya) dona suport al fet que els mitjans defensin «la unitat d'Espanya davant els objectius del nacionalisme basc». Encara que els percentatges de diferència amb la resta d'Espanya siguin remarcables, aquestes dues consideracions dibuixen, també, el camp d'interpretacions sobre la imparcialitat periodística en què es mou l'opinió pública catalana.

La lectura dels resultats de l'enquesta per consumidors de mitjans dona unes conclusions semblants, encara que permeten dibuixar alguns detalls o traços més fins. Així, per exemple, en la segona proposta, la relativa a la defensa de la unitat d'Espanya, els percentatges de resposta positius i negatius són, si els analitzem per consumidors de mitjans de comunicació en el conjunt de l'Estat espanyol, els següents:

	Premsa			Ràdio			Televisió		
	La Vang.	El País	ABC	Cat.Ràdio	SER	RNE	TV3	TVE1	A-3
Positiu	48	61	67	51	63	64	52	65	61
Negatiu	43	31	31	41	30	23	40	24	29

Així doncs, existeix a Catalunya una mena de gradació –que es repeteix en més casos–, en què el clima d'opinió dominant apareix molt allunyat de les percepcions dominants en l'opinió pública basca, però notablement menys allunyat d'allò que es mostra en aquest clima a la resta de l'Estat espanyol.

Mitjans de comunicació i opinió pública

A més a més de les opinions públiques i de les valoracions sobre el paper del periodisme davant el conflicte basc, en aquesta enquesta, realitzada el desembre de l'any 2000 –és a dir, un any després que ETA trenqués la treva que va decretar el setembre de 1998–, es van plantejar preguntes

sobre la treva d'ETA, sobre diferents actors del conflicte i sobre solucions per a aquest.

Les propostes sobre la valoració de la treva d'ETA i la seva ruptura es van elaborar a partir de les idees que havien repetit amb més insistència referent a això els mitjans de comunicació.

Sens dubte, un dels arguments més repetits va ser que ETA havia declarat la treva «perquè no podia aguantar més davant l'eficàcia de la policia i les protestes de la població». De fet, molts mitjans de comunicació van criticar els acords del PNB amb l'esquerra abertzale com un baló d'oxigen per a una ETA que s'ofegava per dues raons destacades. Per això crida l'atenció que domini el desacord amb aquesta proposta a tot Espanya (64%, davant d'un 24% d'acord) i més, encara, a Catalunya (68% davant d'un 20%).

Encara que la diferència entre desacords i acords sigui menor, es manté també a l'hora de preguntar als catalans si «hi va haver treva perquè el PNB va acceptar els objectes i el programa d'ETA» (51% davant d'un 29% d'acords), o si «va ser conseqüència del Pacte d'Estella (o Lizarra)» (44% davant del 29%). La idea que la treva va ser deguda a que el PNB es va arronsar davant ETA ha estat, sense dubte, un altre dels arguments repetits amb més insistència en els mitjans.

En canvi, l'argument que «la treva va ser una trampa que va utilitzar ETA per tornar a organitzar els seus escamots», té el suport d'un 70%, davant d'un 18% de desacord; l'argument rep, també, un acord majoritari a la resta de l'Estat espanyol. Sembla lògic considerar que es tracta d'un argument tant sobre les causes que van portar ETA a declarar la treva, com sobre les que van motivar-ne el trencament.

La proposta que ETA va trencar la treva «perquè el Govern espanyol no va fer res per solucionar el conflicte basc», té suport a Euskadi (45% d'acord davant d'un 21% de refús) i, en canvi, a la resta de l'Estat és al revés (31% davant del 44% de desacord). A Catalunya hi ha una situació intermèdia, encara que amb més suports que refusos (33% davant del 31%).

Les dades exposades mereixen algunes reflexions. A l'hora de parlar de la credibilitat dels mitjans, ja hem assenyalat que la diferència entre Euskadi i la resta d'Espanya s'ha d'atribuir a que allà existeixen altres fonts informatives, altres referències d'opinió i processos de socialització al marge i fins i tot confrontades, a vegades,

amb el discurs majoritari dels mitjans. A la resta d'Espanya, la major distància del conflicte basc fa que el pes i la influència mediàtics siguin majors i més directes. Malgrat això, no estem parlant d'un conflicte que passi a les antípodes de la terra. Les respostes sobre la treva demostren que, a més dels mitjans, entren altres qüestions en la formació de l'opinió pública.

El desacord tan elevat amb la idea que la treva fos una sortida davant la pressió policial i social, s'ha de relacionar amb la percepció social que no és possible arribar al final de la violència d'ETA amb la simple combinació d'aquests dos factors. La resistència a acceptar una identitat d'objectius entre ETA i el PNB, reflecteix que hi ha una valoració molt assentada sobre els partits polítics nacionalistes (perquè no ha d'existir també a Catalunya?) com a peces indispensables del sistema polític democràticoparlamentari. El fet de portar més d'un any després del trencament de la treva i de comprovar que, efectivament, ETA ha refet escamots, dóna més pes a l'argument mediàtic de la treva-trampa (possiblement no tenia la mateixa credibilitat en període de treva) i fins i tot genera un efecte d'articulació (Noelle-Neumann...), de subministrar a la gent els termes per defensar aquest punt de vista.

Existeix una influència real dels mitjans en la percepció que es té sobre el conflicte basc. Però s'ha d'afegir que, també en el cas català, aquesta percepció no es constitueix només per l'acció dels mitjans, sinó que hi intervenen altres fonts de coneixement, alguns referents polítics i culturals que competeixen amb aquells, processos de socialització o de comentaris de la pròpia informació mediàtica, i, sens dubte, la influència del pes de la pròpia identitat catalana en la població. Això explica, també, que la correlació entre relat o discurs dels mitjans i opinió pública sigui més alt en la resta d'Espanya que a Catalunya.

El següent quadre (pàgina 72, a) comparatiu, relatiu a l'opinió pública respecte al paper que han jugat en el conflicte basc alguns dels seus actors o iniciatives més controvertides, reafirma amb claredat aquestes conclusions.

En el cas de la valoració d'ambdós governs, resulta interessant comparar les dades de Catalunya amb els resultats de la mateixa enquesta analitzats segons el diari, la ràdio i la televisió de major difusió. (pàgina 72, b)

El públic dels tres mitjans, però d'una manera molt més palpable el de la ràdio i la televisió públiques, reforça les

(a) Posició sobre...	A Euskadi		A la resta d'Espanya		A Catalunya	
	Positiu	Negatiu	Positiu	Negatiu	Positiu	Negatiu
Govern central	10	58	39	33	22	45
Govern basc	32	25	8	61	10	52
Pacte d'Ajuria Enea	35	11	30	14	24	15
Fòrum d'Ermua	26	27	43	12	33	12
Pacte d'Estella (Lizarra)	35	21	17	27	20	18
Proposta d'Ibarretxe	37	11	15	25	22	20

(b) Posició sobre...	La Vanguardia		Catalunya Ràdio		TV3	
	Positiu	Negatiu	Positiu	Negatiu	Positiu	Negatiu
Govern central	19	48	7	58	9	58
Govern basc	13	50	15	42	14	43

apreciacions negatives sobre el Govern central, al mateix temps que les rebaixen respecte al Govern basc. Això té relació amb el perfil més nacionalista que té el públic de les emissores catalanes, respecte al de les espanyoles i, alhora, reflecteix una influència perceptible de la línia informativa de cada mitjà en les seves respectives audiències. Aquestes mútues influències entre referències socioculturals, discurs dels mitjans de comunicació i processos de

socialització de valors, tornen a mostrar-se, doncs, amb bastanta força.

Les diferències entre l'opinió pública espanyola i la catalana, així com una percepció més «nacionalista» dins de Catalunya, per part del públic de Catalunya Ràdio i TV3, es fa encara més palpable quan es recullen les opinions sobre quatre propostes al voltant de la solució del conflicte basc.

La solució del conflicte basc...	Espanya %		Catalunya %		La Vanguardia %		Catalunya Ràdio %		TV3 %	
	Acord	Desac.	Acord	Desac.	Acord	Desac.	Acord	Desac.	Acord	Desac.
Ha de donar-se dins de la Constitució	83	9	71	17	72	18	67	24	64	24
Les decisions corresponen a tot Espanya	75	18	66	25	67	24	58	36	56	38
Reformar la Constitució i més autogovern	33	57	46	43	53	35	58	29	60	31
Dret a l'autodeterminació	30	60	41	45	44	41	60	33	56	35

Una última conclusió

Les dades i reflexions que s'han presentat en les línies anteriors demostren que els mitjans de comunicació són un agent important en el procés de formació de l'opinió pública davant qüestions controvertides. Sens dubte, el tractament més equilibrat que el conflicte basc ha tingut en els mitjans de difusió catalans, si ho comparem amb els espanyols, és un dels factors que determina les diferències d'ambdues opinions públiques.

Malgrat tot, les dades i reflexions ofertes demostren que els mitjans no constitueixen un element independent en la formació de l'opinió pública. Són una institució social en què la seva influència es combina o xoca, s'accentua o es retalla, amb la influència d'altres institucions i referents socials, i amb els processos de relacions interpersonals o l'experiència pròpia dels problemes, del conflicte basc en aquest cas. Dins del País Basc, els resultats de les eleccions autonòmiques del passat 13 de maig van suposar una nova demostració de fins a quin punt poden formar-se dinàmiques d'opinió pública diferents, ben diferents, al que els mitjans de difusió ens representen com «l'opinió i la voluntat de la ciutadania». Les diferències entre Catalunya i la resta d'Espanya, així com entre Catalunya i Euskadi, recollides en les línies anteriors, corroboren aquesta necessitat d'analitzar la formació de l'opinió pública com un procés multipolar, en què els mitjans són un element o factor, més o menys important segons les circumstàncies, que es combina amb d'altres.

Aquesta constatació no resta, per cert, gens ni mica la responsabilitat que el periodisme ha de tenir en la tasca informativa davant situacions de conflicte. Com ja s'ha dit, ajudar a comprendre-ho és la primera.

Notes

(1) Aquest article està elaborat a partir d'una investigació realitzada a la Universitat del País Basc (UPV/EHU) sobre el paper dels mitjans de comunicació davant el conflicte a Euskadi, de la seva influència en la formació de l'opinió política (tant basca com de la resta d'Espanya) i de les seves relacions amb les diverses estratègies polítiques en presència. La investigació va realitzar un exhaustiu anàlisi de continguts d'11 diaris (entre aquests La Vanguardia) de setembre de 1998 a maig de 2000. Amb finançament del Parteneriado Vasco per al Plan de Humanización de Procesos de Paz i de la pròpia investigació de la UPV/EHU, es va realitzar,

també, el desembre de 2000, una enquesta de població amb una mostra de 1.500 persones majors de 18 anys a Euskadi (Comunitat Autònoma Basca + Comunitat Foral Navarra) i una altra, també de 1.500 persones majors de 18 anys, a la resta de l'Estat espanyol (400 d'aquestes a Catalunya, amb un marge màxim d'error del 5%). Tots els resultats que es recullen en aquest article són, òbviament, dades ponderades, equilibrades amb el pes real de la població en cada cas. La investigació ha estat realitzada per un equip format pels doctorands G. Espiau i E. Xicoy i els periodistes J. Alvite, J. Barredo, N. Iriarte, M. Rodrigo i T. Toda, sota la coordinació dels professors P. Idoyaga i T. Ramírez de la Piscina.

(2) Els percentatges s'estableixen a partir del sistema de construir un calendari aleatori de «setmana composta»: dilluns de la primera setmana de setembre de 1998, dimarts de la segona, etc., fins a l'última setmana d'abril de 2000.

(3) Els conceptes de freqüència i rellevància tenen importància tant en la teoria italiana de la tematització, citada més amunt, per a l'anàlisi de la manera com el periodisme produeix la informació, com en l'americana de l'Agenda Setting (M. McCombs & D. Shaw, 1972 i 1993; M. McCombs, 1996; M.J. Canel 1999), en aquest cas per determinar la influència dels mitjans en la percepció de l'opinió pública sobre la importància de determinats esdeveniments, situacions, conflictes, etc. Investigació a Agenda Setting aplicada a la comunicació política i a l'opinió pública a Catalunya es pot trobar a E. Saperas i J. Gifreu (1998).

(4) Aquestes cometes i altres de similars –relatives a les respostes dels entrevistats– indiquen que es tracta del text literal de l'enquesta.

(5) Ni les revistes especialitzades ni Internet reben respostes que arribin a l'1%.

(6) A Euskadi, la proposta de col·laboració amb la política informativa del Govern té un 30% de respostes positives i un 52% de negatives, i la de la defensa de la unitat d'Espanya un 20% d'acords davant d'un 55% de desacords.

(7) A Euskadi, un 35% d'acord i un 31% de desacord; a la resta d'Espanya, un 76% d'acord davant del 12% de desacord.

(8) Només un 15% de catalans admet que no discuteix sobre aquest tema amb ningú. Un 51% manifesta que el seu lloc prioritari de discussió és la família, un 34% que ho fa amb els amics i un 11% amb els companys de feina.

(9) La proposta defensada pel Lehendakari Ibarretxe a finals de l'any 2000 era la d'una «Mesa de partits sense exclusions».

(10) Veure, per exemple, una comparació a Idoyaga, Ramírez, Xicoy, 2001.